nanafghan.com

بدیع او بیان

محمدسرور وکیلي

کتاب پیژندنه :

د کتاب نوم : بدیع او بیان
لیکوال : محمدسرور وکیلي
د لیکني کال : ۲۰۰۷ م ع ـــ ۱۳۸۷ هـ ش
د لیکني ځای : جرمنی
ترتیب کونکی : محمدسرور وکیلي
بدیع او بیان
مؤلف : محمد سرور« وکیلي»
کال میزان ۱۳۸۷هـ ش

لیکلړ

سرلیك مــخ

شعر د ادب له مخي	۱
یوه عمومي ادبي تابلو	۲
د بدیع او بیان پوهه	۸
د شعر چوکاټ بندي او ډولونه	۹
ابهام او التفات	۹
تشبیه	۱۰
تجنیس	۱۳
سجع یا مسجع	۱۵
تلمیح	۱۶
ارسال المثل او تحریف	۱۷
مراعات نظیر	۱۸
لف او نشر	۱۹
حسن تعلیل	۲۱
سرلیك	مــخ

مثنوي	۳۹
د شعر ترتب اوتنظیم	۴۱
قافیه	۴۱
ردیف	۴۲
تقطیع او افاعیل	۴۴
د پښتو لنډۍ	۴۵
بحر	۴۶
بتر او خز م	۴۷
نقد او خزل	۴۸
مبلغه، اغراق، غلو	۴۹
د دو شاعرانو شعرونه یو له بل سره پرتله کول	۵۰
وېلیك (نثر)	۵۲
افهام او تفهیم	۵۳
وړلیك یا مسجع نثر	۶۳
د پښتو په ادب کښې کیسه	۶۷
شعري داستان - متلونه او اصطلاحګاني	۷۲
اصطلاح	۷۳
اخځونه	۷۵

سرلیك	مـــخ
توارد	۲۲
حکایت	۲۳
ترکیب بند	۲۵
ترجیع بند	۲۷
مرثیه	۲۸
معما او قطعه	۲۹
اتساع او حشو	۳۱
مستزاد	۳۲
عروض	۳۳
نظم او غزل	۳۳
قصیده	۳۵
مصراع او حماسه	۳۶

رباعي ۳۷
مدح ۳۸

ا

بسم الله الرحمن الرحیم

ادب او شعر یا بدله

ادب په عربي ژبي کي د ګړې نوم دی او لغوي معنی ئي پوهه، کلتور، دود، کړنلاره اوښه کړنه ده.

ادب هغه علم یا پوهې ته وایې، چې سړی وکولاې شي، یو شعر یا یوه لیکنه یا یوه موضوع ښه ولیکي او یا ښه بیان شي. د ښې وینا او یا ښې لیکني توپیرد عادي لیکني اوعادي وینا څخه وسي او یا یې د یو بل څخه جلا کړاي شي، نو له دې کبله ادب او ادب پوهي ته اړتیا لیدل کیږي.ادیبان، ژبپوهان، لیکوالان دغه پوهنه په صرف (ګړپوهه)، نحوه (ویپوهه) ، غیاث الغت (ګړښود) اشتقاق (جلاوالی)، معاني، بیان، بدیع، عروض او دغسي نورو کې شامله بولي. دغه ټولې پوهي او

ب

ادب پوهي ادیبان او لیکوالان تکمیلوي. ښـه شعر لیکي

او ښـه نثر لیکي او یا ښـه بیان کوي .

ژبه او شعر

ژبه تر ژبښـود (ګرامر) ډېره لومړۍ ده، یعنې ورسته

ترژبې د خبرو ژبښـود راغلی دی. لپاره د دې چې

سم لیك او لوست وکړو، نوداسـي ښـکاري چې د ژبي

ژبښـود، ګړښـود او ژب پوهني ته اړتیا لیدل کیږي.

هره مورنۍ ژبه، که څه هم د ژبي بنسټ جوړه وي

او ورځني کلتوري او ټولنیزو اړتیاوي بشپړه وي، خو د

ښـه لیك او ادبي مضمون د لیکلو لپاره بسنه نه کوي.

څرنګه چې لیدلکیږي شعر هم تر موروني ژبي ورسته

دی. شعر ټولنیز بنسټ لري. شعر له ډېر پخوا نه د
ځ

مېنانو پټ راز، د زړه خواله او د میني راز د خپلي

محبوبي سره وو.

طبعي شاعران له ډېر پخوا څخه په ټولونو کښـې

موجود وو. دغو شاعرانو ښـاغلو ځلمیانو ته، غښـتلو

جنګیالانو ته او مېړنیو ته بدلي (شعرونه) ویلي دي .

وروسته چې لیك او لوست رواج شو شعر په چوکاټ

کښـې د بدیع اوبیان راغی یعني شعر ادب سو، پوهه

سوه او یو ادبي غټ اړخ یې دادیبانو په منځ کي

راپیداکی. یو ادیب شاعر که یو ښـه شعر واي، یایې

لیکي نو ضرور دی، چې دی دي د بدیع او بیان او
عروض قانونوته او پرنسیپوته غاړه کښېږدي. یو شعر
هله ښه شعر دی، چې موزون وي او قافیه یې سمه او
محتواې اوچته وي. او که نثر لیکي هم دغسي ادبي
د
ښایست ولري او لرونکې دعالي محتوا وي. دغسي
نثرونه چې ادیبان یې لیکي لکه د ملغلرو هار یې چې
سره پیلی وي. نوپه دغسي ادبي لیکونو کې لیك ښود،
ګړښود، ګړپوهنه، ویپوهنه، او لیك دود بېله شکه بایدپه
نظر کښې نیوله سوي وي. دغسي لیکني د ژبي د
پراختیا لپاره ډېر حتمي او ضروري دي.
لیك او لیك ښود سره نوك او ورې دي. دغه رنګه
قافیه لرونکی شعر بېله بدیع اوبیان اوعروض د
مراعات کولو څخه به ښه شعر نه وي.د هر شاعراو
ادیب وینا به شعر نه وي ځکه شعر قافیه، ردیف او
وزن لري. څرنګه چې ترمخ وویل سوه د ادیبانو او
شاعرانو خبري د ژبي دپرمختګ، پراختیا او منطقي
کیدلو لامل ګرځي .
هـ
لیکنه پخپله او مورنې ژبه پراختیا مومي او هم
د پردیو ژبو د اړتیا څخه وزي. ښه شعر منظم او موزون
وي او د عروضو اصول پکښې په پام کې نېوله سوي

وي. دلتـه د دو شاعــرانو شــعرونه د مثال په توګه

راو لم. لکه د رحمان بابا شعر او حميد ماشو خېل

شعر: د رحمان بابا شعر

ګـوره هســـې کـردګــار دی رب زمـا

چې صاحب د کل اختيار دی رب زما

د حميد ماشوخېل شعر

نازه ولی زوي مي نه اخلي ادب

د ســيوري نخـل نه نســي رطب

و

سريزه

د يوه کتاب ليکنه په څوډوله امکان لري:

لمړی) يو ليکوال د خپل ځانه پر يوه موضوع کتاب

ليکي او يا شعر واي، دغه کتاب ليکنه پر يوه معينه

موضوع او ياد شعر ټولګه يې ددغه ليکوال تأليف دی.

دويم) يو ليکوال ديوي موضوع لپاره د نورو کتابو

څخه موضوګاني راټوله وي او يو نوی کتاب ليکي. و

دغه ليکني ته د کتاب، ليکوال نوې ښکلا بل رنګ او

خوند ورکوي او نوي شيان پکښې ور ډېره وي ، چې د

کتاب محتوا ور اوچته کړي. د کتاب دغسي ليکني ته

د ليکوال تصنيف واي

.دريم) تجروبوي يا پروژه ئي راټول سوي شيان دي،
ز

چې دليکوال له خوا پردغي تجروبې اويا پروژې باندي

شخصي لیکلنه وکړي. و دغي لیکني ته تجروبوي یا

ایمپري لیکنه واي. چې دلیکوال خپله تجروبه ښه یې.

او دغسي نوري ډېري لیکني.

دغه لیکل سوی دبدیع اوبیان کتاب، چې دنوروکتابو،

رسالو او خپرونو څخه راټولي سوي موضوعګاني دي،

چې د لیکوال نظریات هم پکښې شامل دي،یوتصنیفي

شکل لري.دغه د پښتو د بدیع او بیان کتاب په نوي

سیستم سره لیکل شوی دی. دلوستونکي لپاره ډېر

کاراسانه کوي، چې ډېر ژرد شعر او ادب سره مخامخ

شي او هلته د شعر او ادب په ګلستان کښې رنګا

رنګ ګلونه وسپړي او دبڼ په شنو چمنونو کښې

د ادب د مرغانو ږغونه اوآوازونه واوري او د خیالونو
ح

په نړۍ کښې ډوب او دشعر په بحر کې
ولامبي.

د شعر دخیالي دنیا څخه ادبي ګلان را ډالۍ کړي.

ددغه کتاب د لیکني مقصد د شعر پېژندنه او د شعر

دډولونو او توکونو زده کول دي. دغه هدف وو چې

دغه کتاب و لیکل شو. په درنښت

د لیکوال له خوا
١

شعر د ادب له مخي

شعر ته په پښتو کښې بدله واي

.شعر یوه عربي ګړه ده، چې لغوي مانا یې موزون یا

منظومې وينا ته واي. شعر يا بدله هغي وينا ته واي،چې
وزن، قافيه او نظم ولري، چې په پاړسي کې ورته
سرود ويل کيږي. لکه د خوشحال خان دغه شعر:

شيخ دې نمونځ روژه کا زه به ډکي پيالې اخلم
هـر سـړی پيـدادی خپـل خپـل کـارلـره کـنـه

شعرپخپله يو هنر دی، منظومي خبري دي، چې په دوه
ډوله يې يو شاعر درلوداي سي. يو ډول يې طبعي دی،
چې شاعر دشعر طبع لري اوروان شعر واي ياني
طبعي شاعر وي. او بل يې کسبې شاعردی، چې دغه
ډول شاعر د خپل ادبې ځواك څخه کار اخلي شعرونه
٢
جوړه وي او اصلاح کوې يې تر څوچې شعر ښه پختيا
ته ورسي. ودغه شاعر ته کسبي شاعر واي.

کسبي يا ادبي شاعر هر وخت ښه شعر نه سو ويلاي.
دغسي شاعران چې په ټولنه کښې ښکلا، ناسم تيا،
عدالت يا بې عدالتي، ظلم، ښه والی د زمانې، بد مرغي
د زمانې وويني او د دغه څخه شاعر اغيزمن سي او
يوازي ناست وي نو قلم راواخلي شعر واي .
و دغه رنګه شاعرانو ته زه هم قلمي شاعران وايم.

يوه عمومي ادبي تابلو

د شعر، ادب، وينا، رسامي، فلم، نقاشي، تخنيك، طبعي
علوم، سندرغاړي دټولو دغو استعدادونو په سر کښې
هنر پروت دی. هنر بيا پر دوو برخو ويشل کيږي، چې

۳
یوه برخه یې طبعي او بله برخه یې کسبي یا مصنوعي

ده. طبعي اړخ یې دلته نه ګورو، ځکه چې هغه په انسان

کې پروت یو استعداد دی.

دلته یې خاص کسبي یا مصنوعي اړخ د هنر ګورو او

وېش یې کوو. کسبي اړخ د هنر ډېر زیار ایستل

غواړي، چې هنر لاس ته راوړه سي او تقریبا طبعي

سي. تابلوګورو!

هنر

لاسي فکري

رسامي، مجسمه سازي، انجنیري شعر، وینا، نثر، تفسیر

ږغي بدني

سندري، راګ،آواز سپورت، رقص، اکروباتیك

ټول آلات د موسیقې او فلم موسیقي

۴
د تابلو څخه داسي ښکاري، چې شعر د

هنر یوه فکري

څانګه ده، چې انسانانو ته خداې (ج) ور بخښلی دی.

زه دلته شعر د ادب او هنر له تخنیکي نظره څېړم.

مګر دلته د شعر حقیقي او واقعي معني په لنډه توګه

بیانوم او پراخه بیان یې و نورو ادب پوهانو ته پرېږدم.

څرنګه چې ترمخ وویل سوه، د شعر طبعه لرل طبعي

اویا کسبي وي. په ډېره پخوا زمانو کښې چې لیك او

لوست نه وو او انسان هم طبعي وواو خپل ژوند یې په

طبعي او ساده ډول ترمخ بیوه، دغه اوسنی شعر په
هغه وخت کې هم طبعي بڼه لرله. شعر به هغه چا وایه،
چې یا یې طبعي د شعر طبعه لرله او یا به مین سوی
وو. مین او مېني به خپلې خبري په رمز او زمزمه سره
منظومي یو و بل ته سره رسولې .
۵
دغه منظومي خبري د عاشقانو په منځ کې لکه یو شفر
چې تېرېږي د رمز په توګه به یو بل ته سره رسېدی.
په عین حال کې به دغه شفر چې شعر وو، سوزناکه،
دردناکه، بېلتونواکه او خونداور به هم وو.
هغو چې شعري طبعه لرله هاغو هم شعرونه ویل، خو
د مېنانو د شعر د محتوا سره یې توپیرلاره. د دغو
مینانو شعرونه لکه د ادم خان او درخانئ، ښادې
اوبېبو، مومن جان او شېرینو او دغسي نور ډېر،
سوزناکه وو. څرنګه چې پخوا لیك اولوست نه وو نو د
دغو مېنانو نقلونه کېدل او ددوي شعرونه به دنارو په
ډول ویل کېدل. یانې دغه نقلونه د سېنې څخه و سېنې
ته ورتله او دنسلو څخه و نسلو ته پاته کېده.
کله چې دلیك او لوست هنر منځ ته راغی شعر ځان ته
۶
بل مفهوم غوره کی بله معنې یې پیدا کړه. منظم سو
پوره هنر سو او پوهه سوه.
شعر او شعر ویل په شاعر پوري د ده په سوز او

ګداز، په انديښنو، په همت او مقام پوري اړه لري او

بيا د شاعرد ټولني په چاپيريال او فضا پوري اود شاعر

په زمان پوري اړه لري. لنډه ئي دا چې شعر په زمان،

مکان، د شاعر په ټولنه او د شاعر په
خرنګواله

پوري اړه لري . لوړ همت والا شاعر پخپل مدح او

قصيده کې تر حقيقت او واقعيت نه تېريږي.او هيڅکله

مدحه نه کوي.د با احساس لوړمقام شاعر شعرونه تل

د ګدازه ډك وي. زړه وړونکي وي. د عالي شاعر

شعرونه د محتوا او معني ډك وي، لوستونکي اديبان په

فکر کښې غرقه وي . د لوړ مقام شاعر شعر داسي دى

۷
لکه د ملغلرو د غاړې هار، چې په ډېر نقش او نګار

سره پېل سوى وي او د ښايستې ښکلې پيغلي په

غاړه وي . د خواړه شاعر شعر هم دغسي خوندور وي .

خو معاصر شعر، نوى شعر، نيمه يا شعر نما چې هم

ورته واي، نه قافيه لري او نه رديف اونه منظوم دى . نو

و دغسي يوي ليکني ته شعر بيخي نه سو ويلاي، ولې

چې شعر موزون، منظوم او توري يې لکه مرئ سره پيل سوي

دي . خو په نوي شعر کې دغه لطافت نه ليدل کيږي او نه اورېدل

کيږي . نوى شعر خبري دي، چې د يو له بله سره تړلي دي، نو ځکه

شعر نه دی. فرهنګيان او اديبان دي و دغه ادبي ليکني ته يو بل نوم
ورکې . کاظم «کاظمئ » د بي بي ثي په را ديو کې وويل: (در دهۀ
۴۰ شعر معاصر گفته شده. کسانکه از ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۰ شعر گفته اثر
گذار نيمه بوده .) يعني دغه نيمه شعر ډېر نوی دی .

۸

دبديع او بيان پوهه

بديع: عربي ګړه او صفت دی، چې په لغت کې ورته

نوی، تازه او مبدع واي او په پښتو کښې ورته نويز

(چې د نوي ځخه اخستل شوی دی)واي او په اصطلاح

کې د شعر او ادب يوه پوهه ده، چې وينه هم ورته واي.

بديع د شعر يعني بدلي يو منظم چوکاټ جوړه وي،

چې د هغه تشريح، تفصيل، تفسير او ډولونه په

راتلونکي کې بيانيږي .

بيان : عربي ګړه ده او مصدر دی، چې لغوي معني ئي

ښکاره خبره او ځرګنده وينا ده، چې په پښتو ژبه کې

ښکاره وېنه او يا ښکاره ويلو ته واي او په اصطلاح کې

د شعر يوه پوهه ده، چې دشعر توضيحات په کيږي .

۹

د شعر چوکاټ بندي او ډولونه :

ابهام : عربي ګړه او مصدردی، چې په لغت کې ورته

پټه خبره کول واي او په اصطلاح کې د بديع تحميل

الضدين او يا دوه مخي ورته واي . دوه مخي هغه دی،

چې يو شاعر يا يو ليکوال په خپل ليکنه کښې داسي

خبري راولي، چې دوې تضاد ماناوي ولري، ياني هم

مدح وي او هم بد ويل . لکه د الفت په دغه شعر کښې :

دا دروند پېټی چې په سر ئې ګرځومه

سر دې وخوري د چنکيز د وخت خاني ده

التفات : عربي مصدر دی، چې د چا خوا ته کتل، پام

کول او توجه لرلو ته واي .او په اصطلاح کښې دبديع

هغه ته واي، چې شاعر پخپل شعر کې د ويلو څخه

۱۰

خطاب ته او يا د خطاب څخه و غيبت ته او يا د غيبت

څخه خطاب ته او يا د مخاطب څخه مخاطب ته پيل

وکړي . څرنګه چې حميد ماشوخيل واي :

چې بې ياره خوب خندا کاندې ناصحه
عاشـــقان داهســـي نه دی خنــــدني
چې له ښکلو مي ناصح غلوې په حورو
په بــــانه د بــدرګـــی کــا رهــزني

تشبيه : يو عربي ګړه او مصدر دی، چې په لغت کې يو

شی د بل شي سره برابرکولو ته واي . او د شعر په

اصطلاح کښې يو صفت دی، چې په شعر کښې يو

شی د بل شي سره برابره ولو ته واي. دغه صفت د

ټوټوکو يا قيد په واسطه سره برابرکول دي .

لکه دغه تشبيه د رحمان بابا:

۱۱

علميــت د بــې عمــلو عالــمانــو
لکه پلنډ دکتابونو پر خره بار شه

د تشبيه ارکان: د تشبيه ارکانونه څلور دي :

۱: ـ مشبه، یعني هغه شی چې د بل شي سره برابروي .

۲: ـ مشبه بهي، یاني هغه شی چې ورته تشبه شي .

۳: ـ وجه شبه، یعني ګډه ستاینه چې په منځ کې د

مشبه او مشبه بهي موجوده وي اود تشبه لامل

ګرځي.

۴: ـ ټوټکي، هغه ادوات، دجر توري او قیدونه چې د

تشبه له پاره په کار ځي. لکه : دغه رنګه، دغه ډول،

لکه، د هغه په شاني او دغسي نور ډېر.

د حمید ماشوخیل تشبیه غزل :

۱۲

مشه ډېر هوا پرست لکه حباب
له دغـــې هـوا به شـــې خانه خــراب

مرتبه د سړي مه غواړه له خدایه
چې مشغول ئې لکه ستور په خور او خواب

خوشحال خټك :

لکه ستا د زلفو تاب شته (تشبه)
په سنبلو کښې هم تاب شته

لکه ستا د خولو بوي دی
هسي هم په ملك ګلاب شته

رحمان بابا واي:

هسي تله کا ندي و ګورته یاران ژر ژر
لکه تله کا و خپل کور ته کاراون ژر ژر

لکه شام هسي سحر ××× لکه سنګ هسي ګوهر

۱۳

تجنيس : عربي ګړه او مصدر دی، چې په لغت کې

ورته ديوه شي يو جنس کولو ياني يوډول کولو ته واي.

او د بديع او بيان په اصطلاح کې هغه شعر ته واي،

چې شاعر په هغه کښې دوه توکي سره يو ډول وښه يې،

يعني سره يو جنس يې کړي. دغه تجنيس په پښتو

ژبه کې پر اووه ډوله ښه ئي . دلته ئي درې ډوله ښوول کيږي :

۱: ـ تام تجنيس : چې په ليك اولوست کې يو شی وي،

خو مګر مانائي مخالفه وي، يعني ګړه يوه وي خو مانا

ئي سره يو شی نه وي. لکه :

ويني) ليدو ته واي، او هم د انسان وينو ته واي.

پښتو) ژبي ته واي، او هم قول ته واي.

سپين) سپين رنګ دی، پاك او هم وازګي ته واي .

زمری) ژوي ته واي، او هم زړور ته واي .

۱۴

لکه د پير محمد کاکړ د غه بيت:

فراق په ما خوري د ځګر ويني
آشنا مي نشته الله مي ويني
داؤد خان واي :
چې د چا په زړه کي اور دميني بل شي
په اوربل کي لمبې ګړي حال ئي بل شي
۲: ـ خطي تجنيس : هغه تجنيس ته واي چې په ليك

کښې يو ډول ښکاره سي، خو په ټکو کښې فرق وي.

لکه: پوزي، توري، نوري، بوري، يوري ـــ تل، بل ــ لر،

لږ ــ خپل، ختل ــ رنګ، زنګ ـــ تېر، ښر او دغسي

نور ډېر. لکه د رحمان بابا دغه شعر:

د چشمانو په ځنبل کښې تېر او ببر شې
اعتبـــار د زمـــانې اعتبـــار نـــه دی

الفت واي:

دلته ژوند قبيله يې دی، قبيله لکه قبله ده
توجه ورته لري ټول، که صغير دی که کبير

۱۵

۳ـ مطر تجنيس : دا هغه تجنيس دی، چې د ګړې شکل

او ډول سره يو وي خو يو توری يې سره فرق ولري.

لکه: بار، باد ــ پل، بل ـ خپل، ځپل ـ ملنګ، پلنګ او

دغسي نور ډېر. حميد ماشوخيل واي:

هســـي پټ مهر په قهر کړي ښـــکلي
لکه ځوك چې کفرستان کښې دينداري کړي

سجع يا مسجع : عربي ګړه او نوم دی، لغوي مانا يې

قافيه لرونکې خبره يا يوه منظومه او واضحه وينا ده،

په اصطلاح کې د علم بديع يوه کلام ته واي، چې هم

آهنګه او موزون وي، چې يو خطيب او يا يو ليکوال يې

وينا کوي.لکه دخواجه عبداله انصاري پاړسي مناجات .

لکه د خواجه دغه مناجات، چې په پښتو وکيلي ژباړه کړی :
الهي! بې سياله او يوازنی خو يې ته، ولاړ قايم او ډېر ځواکمن
خو يي ته، دهر شي ليدونکی يي ته، د هري پوټي پوهېدونکی يي ته، سپځلی
له هرعيب يي ته، د هر درمل لامل خو يي ته، درمل د ټولو زړونو يي ته .

۱۶

یو نثر روان خبري دي، سجع او قافیه نه لري .

خوتسلسل يې روان وي او پرله پوري وي . اوشعر

چې دی، منظوم دی او قافیه لرونکی دی. لکه :

له هغه صیاد حمید وساتې ته خدایه
چې يې لومه کړه د رب ثنا سپاس

تلمیح : عربي ګړه ده او مصدردی، چې لغوي مانا يې

مالګینې خبري ته واي او د علم بدیع په اصطلاح کښې

د شعر ویلو هغه هنر دی، چې شاعر يې په خپل کلام

کښې داسي راولي، که ویونکی له اصلي کسي څخه

خبر نه وي نو دبدلي په معني نه پوهیږي .

لکه د رحمان بابا دغه دوه شعرونه:

څوك له ځمکي واسمان ته شي ختلی
ده عیسی لره ورکړی دا مکان دی
۱۷

څوك له خداې سره خبري شي کولی
ده موسی مشرف کړی په دا شان دی

ارسال المثل : نوم دی، عربي ګړه ده، چې په اصطلاح

کې د علم بدیع هغه شعر دی، چې شاعر پخپل شعر

کې یو نامتو متل راولي، او یا حکیمانه شعر و واي .

لکه دغه شعر د رحمان بابا:

زه و زاهدانو ته حیران یم، دوي و ماته
دیوانه به ده خنددو، ده به دیوانه

د مکې په بزګئ کې هیڅ شك نشته
ولې خر به حاجي نشي په طواف

شمس الدین کاکړ وای :
وای لور او زوي تر پښو اوبه تر حلقه
فراموش په بېلتانه ځان او جهان شي
تحریف : عربي ګړه ده، چې لغوي معنی ئي د چا خبره،

وینا او یا شعر تغیره ول او بدلولو ته واي .

په ادب او شعر کښې و هیڅ چا ته اجازه نسته، چې د

۱۸

چا شعر، خبره یا وینا تحریف یاني الیشه کړي .

ودغه کار ته په ادب او هنرکښې جعل کاري واي .

مراعات النظیر: چې په اصطلاح کې دعلم بدیع تناسب

او تلفیق ته واي. تلفیق ته په پښتو ژبه کښې سره ګنډل

د دو شیانو، سره یوځاې کول او پیوندول د خبرو دي .

او پخپل شعر کې شاعر خبري راولي، چې یو له بله

سره تناسب او نږدې والی ولري .

دغسي بدلي په پښتو ژبه کښې ډېر دود لري .

خوشال واي :

زه یو یار غواړم زیبا ښه×× سر تر پایه دلربا ښه
ښایسته په شپږ جهته×× هر اندام جدا ښه
څوك د هنره ښایسته دی×× دی په حسن ترهر چا ښه
تن ئي ښه د ګل تر پاڼه×× تمام قد او بالا ښه

۱۹

لف او نشر: عربي ګړه ده، چې لغوي معنی یې کړکیچ

او تیت او پرك ته واي. او د علم بدیع په اصطلاح

کښېږي هغه شعر ته واي، چې شاعر پخپل شعر کې په

لومړئ مصراع کې يويا څو نومونه راولي او په بلي مصرع

کې يې ستاينه ځيني وکړي. په لومړی مصراع کې نومونو

ته «لف » اوستايني ته ئي « نشر » واي .

لکه د الفت په دغه شعر کې:

ته منظور د هر نظر ئي ×××ته ددې عصر دلبر ئي
مبارك شه! مبارك شه! ×××په خوبانو کښې افسرئي
دالماس تاج دي پر سردی×× آراسته په زر، زيورئي

طباق : عربي ګړه ده او مصدر دی، چې لغوي معنی

ئي برابري او مطابقت ته واي . د علم بديع په اصطلاح ورته

تضاد يا تقابل واي، چې شاعر ئي پخپل شعر کښې

٢٠

داسي ګړې راولي، چې دغه ديو بله سره تضاد وي .

لکه پاس او ټيټ ــ شپه او ورځ ــ ژړا او خندا ــ اور

او اوبه ــ تور او سپين او دغسي نور ډېر.

حميد ماشوخيل واي :

ښه او بد د يار په بله دي لذيذ
ګوښې ګوښې يو تر بله دي لذيذ

دا تروه ترخه کنځل د دلبرانو
تر شکرو يو تر سله دي لذيذ

خوشحال خټك:

د شرابو مستي ژر شي نيست او هست
لايزاله مستي نه درومي له مست

د عاشق خاطر او خيال لکه درياب دی
چې خپه يې کله لوړه کله پست
۲۱

رحمان بابا:

ځيني ډول وهي ښادي کا×××ځيني وير کا د خپل ځان

ځيني شمع غوندي ژاړي××× ځيني گل غوندي خندان

که ئي گورې يو گلزار دی ××× که ئي گورې يو بيابان

حسن تعليل: عربي گړه او مصدردی، چې لغوي معنی

يې د يوه ښه علت ويل دي او د علم بديع په اصطلاح

کې هغه دی، چې شاعر خپل شعر کښې يوه ستاينه په

مناسب لامل سره راولي او دغه ستاينيز لامل حقيقي

نه وي ځرنگه چې خيال او ادعا وي. رحمان بابا واي :

هر ساعت زما د غوږ په تاوولو
د فلك لاسونه شنه شو تر څنگلو

هغه سترگي چې نرگس وې هم بادام وې
تېرې توري شوې زما په قتلولو

۲۲

د کاږه کاږه باڼه او کږو ورځو
نور څه نه کا بې کږو کږو وهلو

توارد: مصدر دی او عربي گړه ده، چې لغوي معنی ئي

يو په بل پسې راتلل، په يوه وخت باندي واردېدل او

پر يوه مهال باندي راکښته کېدلو ته واي. او په

اصطلاح که د ادب هغه ته واي، چې دو شاعرانو يوه

خبره د يو او بل څخه په شعر کې داسي ويلې وي، چې

گواکي يوه د دا بله څخه ارويدلې وي او دغه شعر په

معنی او مفهوم کښې سره یو شی وي .

لکه د رحمان بابا اوبیدل دغه شعرونه که څه هم

رحمان بابا توارد نه دی کړی، د توارد شعرونه دغسې

وي .

۲۳

رحمان بابا:

که ښیښه د نام او ننګ دي شي تر څنګ
د هر چا په کج روۍ به خبل ځیګر خورئ

بیدل:

هرکه پا کج میگذارد خون دل ما میخوریم
شیشۀ ناموس عالم در بغل داریم ما

حمید ماشوخیل او سعدي شیرازي :

د دښنه په مرګ هاله کوه ښادئ
که فرمان لرې د خپلې آزادئ

عدو گر بمیرد جاي شادماني نیست
ولیکن عمر ما جاویداني نیست

حکایت: مصدر دی عربي ګړه ده، چې د یو چا کیسه

او یا تاریخ بیان وي . په اصطلاح کې دادب یوشاعر

۲۴

پخپل شعر کښې د یو چا یا د یو شي کیسه یا نقل

کوي او د یو چا بیان ته هم واي .

لکه د ملا پیر محمد میاجي شعر : (حکایت)

شیخ متي چې خلیلي وو ×××دی له اصله لوي ولي وو

یوه ورځ روان په لار وو××د لوي ښتن په استغفاروو

کـــړ د ذکــر د غــفار ××× یوه شـــپه نه وو اوزګــار

پر دې لار وې تېرې ګتي ××× لاري ځمکي وې په پتي

ډېري شپې راغی رویدار ××× چې یې صافه کړله لار

یو دهقان به ابیاري کړه × شپه شپه به یې خواري کړه

ده لیده په توره شپه ××× چې شیخ متي به زیار اخته

له راحته به بېزار وو ××× ټوله شپه به دی بیدار وو

یوه شپه راتېرملیار سو×× شیخ متي ته په ګفتار سو

اي دخداي رویدارخه کړې×دومره زورزحمت پرخه کړې

ته بادار یې د ولیانو ××× ته قیــــــد د صــــالحانو

۲۵

ستاددرخاوري سره زردي×دهرچاکهول البصر دي

په شپو شپو یې ته بیخوابه × په زحمت په اضطرابه

پاکوې دلاري ګتـــي ××× په دي خاوره خه دي ګتي

داسي ووي شیخ متــي××× د مــولا پــه عشق ستي

چې خدمت د خلق الله ××× یو ګــړی په یــوه ساه

تر هر څه بهتر دي وروره ×× زده کړه داخبره ګوره

ترکيب بند: د عربي ګړې يو مرکب دی، چې يو ځاي

تړلو ته واي. په اصطلاح کښې دعلم بديع و هغه شي

ته واي، چې شاعر ځو بنده شعر په بحر کښې موافق

او بندونه په قافيو سره جلا وي، چې وروسته تر هر بند

يو بيت په جلا قافي سره را ولي. دغه جلا بيت په هر

بند پسې بيا نه تکراريږي ياني ځان ګړی بيت ويل

کيږي، چې فرق د ترکيب بند او د ترجيع بند په دغه

٢۶

کښې دی . لکه د حميد ماشوخيل دغه ترکيب بند

نن په شپه زما د يار په کـوم مــکان وي
جلوه ګر به په کوم هټ په کوم دکان وي

شرمولــی به ئي حسـن کـوم تـرکان وي بند
کوم دکان به يې د خولې د دورو کان وي

پــه ډېــوه به يې د مخ ځــوك پتنــګان وي
همــخوابه به ئي پـاکـان کـه نا پاکـــان وي

ولي نه چوې له دې غمه زما دله بيت
چې دي واورېده د يار د تلو بدله

نه به وي ورســره هســـي مســـلمان ځوك
چې يې واخـــلي خــصمانه د آبو نان ځوك

نه به وي ور بانــدي هســـي مهـربان ځوك
چـې ئي وبـــولي په ځـار او په قربان ځـوك
٢٧

يا ئي سـو يری کا په سر لاس د احسان ځوك بند
يا ئي ورکړي دبـل کار سـر او سامان ځوك

چې له هسې غمه نه مرم ژوندی پايم بيت
تو زما په محبت شـــه بې وفايم!

ترجيع بند: يوه عربي ګړه ده او مرکب نوم دی، چې

اړولو ته واي او د علم بديع په اصطلاح کې هغه شعر

ته واي، چې شاعر ځو بدلي يا ځوبنده شعر په بحر کې

سره موافق او په قافيو کې جلا وي، واي او وروسته له

هر بند څخه يو بيت تکرار په جلا قافيي سره راولي،

چې دغه بيت تر هر بند وروسته تکراريږي ودغه بيت

ته ترجيع او يا بند ګردان واي .

٢٨

مرثيه : عربي ګړه او نوم دی، چې په لغت کې ورته

خوابدي، وير، ماتمجني ته واي. د علم بديع په

اصطلاح کښې هغه شعر يا وينا ته ويل کيږي چې

شاعر يې دماتم اويا د وير په وخت کې واي او يا د مړې

مدحه کوي .

د بي بي زينبي دغه ويرنامه (مرثيه) پټه خزانه

ږغ سو چې ورور تېر له دنيا سونا × قندهار واړه په ژړا سونا

زړه مي په وير کې مبتلا سونا × چې شاه محمودله ماجدا سونا

دا روڼ جهان راته تورتم دی نا× زړه د بېلتون په تيغ قلم دی نا

هوتك غمجن دی پردی ماتم دی نا× د پاچاهی تاج مو برهم دی نا

چې شاه محمود تېر تر دې نيا سو نا× قندهار واړه په ږړا سو نا

خوانو مېړونو د تورو جنګ وي نا × ولاړ د کام په نام ننګ وي نا
دښمن له ده په وينو رنګ وو نا× پر ميدان شېر وو يا پلنك وو نا
افسوس چې مرګ د ده پر خوا سو نا×
قندهار واړه په ژړا سونا

محموده نه یوازي خورژاړي نا × پرمرګ دي ټول کلی ،کور ژاړي نا

۲۹

معما: عربي ګړه او نوم دی، چې په پښتو کې ورته پټه

ګړه واي . او د علم بدیع په اصطلاح کې د بدیع یوي

پټي خبري ته واي، چې معنی یې په شعر کې پټه وي .

او دا خبره مرموزه وي. د محمد یونس معما:

څو چې نیم لب یې نمك اخستی نه وي

د (یونس) نمکي اسم پر حرام شه

د محشر نه لرې شرکړه کښېږده پر مدهوش

دمدهوش نه لرې هوش کړه نوم دمحبوبدی بې خروش

قطعه : عربي ګړه او نوم دی، خو په پښتو کې ورته ټوټه

برخه او یا پارچې ته واي. د بدیع او بیان په اصطلاح

کې یوه ټوټه شعر دی، چې د لومړی مصراع قافیه د

دویمي مصراع سره یو ډول نه وي او د بیتو شمېر ئي

د اوو څخه بیا تر لسو ډېر نه وي .

۳۰

د محمد طاهر قطعه :

واي داچې صحبت کاندي ×× يوله بلـــه ډېــر اثر

په کلو دي مصاحب سوم×× ستا صحبت نه کړم خبر

دقطعې جوابيه : (پټه خزانه)

صحبت ډېر اثر کا ګوره ×× منـــکر نه سې د اثر
ته د مخه هغه شـــی وې ×× اوس انسان سوې ته بشـــر

التزام: عربي مصدر دی، ملزم کېدو ته واي او په

پښتو کې ورته يو کار پر غاړه اخستل، يوه امر ته غاړه

ايښودل واي. په اصطلاح کې د بديع پوهني هغه ته واي

چې شاعر يو التزام يا عنات ته غاړه کښېږدي، ياني

شاعر پخپل شعر کښې ترمخ تر دو تورو يا ترشا ئي د

قافيي يوبل تورى راولي که شاعر تردغه توري تېر شي

په شعر کې کوم کمی نه پيدا کيږي،خو برسېره پېردې
٣١

شاعر ځان ملزم ګڼي او دغه کار کوي. چې دلته

بي بي زينبي پخپل شعر کې « نا» التزام کړې دی .

ړغ سو چې ورور تېر له دنيا سو«نا»
قــنــدهــار واړه پــه ژړا ســـو« نا»

اود سعدی په دغه شعر کې «ي» ترمخ تر«لام» التزام

کړې ده.

چشم بدت دور ای بديع شمايل
ماه من شمع جمع و مير قبايل

اتساع : عربي مصدر دی، چې فراخولـو، ارتولـو ته واي

او په اصطلاح کې د علم بديع هغه شعر ته واي، چې

څو ډوله تفسير شي.

حشو: عربي نوم دی، چې په لغت کې ورته يو نا ځيزی

شی او يا هغه شی چې ناليچکه يا د تلتك منځ په

٣٢

ډك کړي. او په اصطلاح کې د علم بديع هغه

خبري ته

واي، چې په وينا يا په شعر کې زائد راشي او د مانا د

لحاظه احتياج ورته نه وي. و دغه خبري ته اعتراض يا

اعتراض الکلام ترمخ تر تامېدلو ته واي.

مستزاد: عربي نوم دی، چې په پښتو کې ورته ډېروالی

واي او په پاړسي کې ورته زيادولو ته واي. او په

اصطلاح کې د علم بديع و هغه شعر ته واي، چې په

پاي کې د هري مصرع ځو توري ايضافه تر وزن د

شعر راولي . لکه په دغه پاړسي شعر کې:

در خواب جــمال يار راميديدم «در عين صفا»

وز گلشـن وصل او گلي ميچيدم « بي خار جفا»

٣٣

عروض : عربي کړه او نوم دی، چې په لغت کښې ورته

د شعر برابرولو ته واي. او په ادبي اصطلاح کښې هغه

علم دی، چې په هغه سره د شعر پر وزن، قافيي او

تفسير څېړنه او خبري کوي .

نظم : عربي کړه او مصدردی، چې په لغت کې ترتيبول

او سمون ته واي، چې په پښتو کښې ورته سمتيا واي.

او په اصطلاح کې د شعر يو موزون او قافيه لرونکي

بدلي ته واي، چې خلاف د نثر دی . لکه دغه نظم :

دی دی رهبر د کائناتو تر ده جار سم
دی دی نامور د مخلوقاتو تر ده جار سم

غزل: عربي مصدر دی، چې د ښوځو سره مجلس اود

ښځوسره عشقي خبري کول دي او حديث د عشق د

ښځو سره . او په پښتو کښې د مېنانو سره نارې او
۳۴

عشقي خبري دي. او د ادب په اصطلاح
کښې يو

ډول شعر دی، چې دښځو په باره کې ويل کيږي، ياني

تر ډېره ځايه عشقې وي، او د بيتو شمېر يې له اوو

څخه لږ نه وي او تر پنځه لسو ډېر نه وي. لکه دغه غزل:

ليــلا څه ســوه ليـلا ليـلا ناروغه وه بيـګاه
مــا ګهيځ ولـيـــده دګل په شان يې ځليده

يا د حميد ماشو خيل دغه غزل:

چې مې تن د ختـن شــو زما لاله
دا اثر ګېم دا ستــا لـه خط او خاله

آرايــش له آلايشــه لــعـل مـومــې
په راتله دخــال او خـط مشــه مــلاله

زه به درسته شپه ژړا لکه شبنم کړم
خانده ته د ګل په خبر تازه خوشحاله
۳۵

تر پايه پوري نه (۹)بيته دي!

قصيده: عربي نوم دی، چې په پاړسي کې ورته چکامه

واي. او په پښتو کښې ورته ستاينه او ليار ښودنه

واي. يو ډول شعر دی، چې اکثرا په وغظ، حکمت،

حماسه او يا ستاينه اويا بد وينه کې ويل کيږي، چې د

لومړې بيت دوي مصرع ئي برابري قافيې لري او د

نورو بيتو د پاي دمصرع قافيه ئي دلومړي بيت د قافيي
سره برابره وي .
او د بيتو شمېر ئي تر شپاړسو لږ نه وي.

لکه دالفت دغه قصيده د رحمت اللعلمين:

رب العلمين دي رحـمت اللعلمين ګڼي
نه لــري ثاني چــې دی خـاتم النبين ګڼي

ډېر خلك دي وايستل تيارونه د رڼا لور ته
ستا لاس کښې رڼا مسلمانان نورالیقين ګڼي
۳۶

ته په مؤمنــانومهربانه لــه هــرچــا نه ئي
ځکه دي رؤف رحيم ارحم الراحمين ګڼي

ترپایه لس بيته دي :

مصراع يا مصرع : په پښتو ژبه کښې ورته نيمکه واي .

ياني د يوه بيت نيماي (نيم بيتي) .

حماسه : عربي ګړه ده، چې په لغت کې ورته زړه ورتيا،

مېړنتوب او غښتلواله واي . د ادب په اصطلاح کې يو

ډول شعرونه دی، چې د اتلانو، جنګيالانو، غښتلو او

مېړنو خلکو په وياړ او هکله ويل شوي وي .

لکه دغه د خوشحال شعر:

راشه واوره دا داستان × نيــك او بد پکښــې عيان
هم عبرت هم نصيحت دی× پرې دي پوه شي دانايان

زه خوشحال دشهبازخانيم× چې تورزن يم کان په کان
۳۷

شهبازخان ديحي خان وو× چې په توره شو سلطان

چې په توره مــېړنی وو × تيــر انداز وو شيخ کمان

چې غليم به يې پيدا شو × ځای يې ځای ووگورستان

رباعي:عربي ګړه او اسم صفت دی، چې په لغت کې

ورته څلوريځي واي. اودعلم عروض په اصطلاح کښې

څلوريځي هغه شعر دی، چې لومړي مصرع، دويمه او

څلرمه مصراع په يوه قافيه وي، چې پر وزن د لاحول

ولا قوته الا بالله وي . او که پر دغه وزن نه وي نو

هغه ته دوه بيتي واي. ښاي چې دريمه مصرع يې هم

د نورو قافيو سره سمه وي. لکه د الفت صاحب

څلوريځي :

سره وسپنه په سره اور کښې پولاد شي
سره زر اور کښې شي زېور قدريې ډېر شي

٣٨

هر نبې د ابراهيم مقام نه مومي
د نمرود اور کښې حاصل ډېر لوئ مراد شي
درابعې څلوريزه (دا شاعره د کندهار ده)
ادم ئي مځکي ته راستون کا
په اور د غم ئي سوی لړمون کا
دوزخ ئي جوړ کا پر سر د مځکي
نوم د هغه ئي دلته بېلتون کا پټه خزانه
مدح : يوه عربي ګړه او مصدر دی، چې په لغت کې

ورته ستاينه او چاته لوړمقام ورکول واي. او د علم

عروض په اصطلاح کښې د يوه سړي يا يو چا په شان

کې شعر ويلو ته واي.

لکه د الفت دغه مدحه چې د وطن په باب يې ويلې ده:

وطـنه! ښـه دي آبـو هـوا ده
ځومره دي زياته طبعي ښـکلاده

لمر دي آسمان کښې څه ښه ځليري

ډېـوې د ســتورو د شـپـې بلــيري

٣٩

بهيږي هر لور مست مست سندونه
پـــه غورځنګلونــو دي آبـــشارونــه
ورمـــې د ګلـــو ځـــپې ځـــپې دي
بلبولان مست دي مستي نغمې دي

څولی دي ډکي لـــه نعـــمتونو
سيـــــنه دي ډکه ده له ګنـــجونو

مېوې دي ځومره خوږې خوږې دي
په شــــنو باغو کښـې مزې مزې دي

تر پایه!
مثنوي: یوه عربي کړه او ستاينه ده، چې په پښتو ژبه

کښې ورته دوه ايزه او په عربي کې ورته مزدوج او په

پاړسي کې ورته »دو دو« واي . او په اصطلاح کې د

علم شعر داسي یوه شعر ته واي، چې يو غزل

هرځومره بیتونه ولري د بیت هردوه نیم بیتي يې د

ځانه جلا جلا قافیه لري .

۴۰

لکه د خداي(ج) ښښلي مولوي صالح محمد
کندهاري

د پښتو مثنوي .

او دلته د زرغون خان مثنوي ساقي نامه:

ساقي پاخه پياله راکړه ×× مرور يار مي پخلا کړه

اوبه توي په لمبو کړه ××اور مي مړ په دې اوبو کړه

پسرلی شو غنچه ګل کا ×× زلفـــي تاوي د سنبل کا

بلبلان شـــورو فغان کا ×× کړيدني په ګلـــستاه کا

زاهد وځي صومعي ځخه××شراب پيري دميخانې ځخه

هر سړی په می يو مست دی + دې بهار کې ګل پرست دی

او دغه مثنوي د مولوي صالح محمد کندهاري!

زه د يار کړمه خبري ×× ښې خوږې لکه شکري

ښه پښتو وايه دلبره ×× که هرڅو وې لرو بره

۴۱

کندهاری که وردګي وي ×× مشرقي که جنوبي وي

هر چې وايه وايه وايه ××× معشوقه مي ښه راستايه

عربي وي که پاړســـي ××× که ترکـي وي که هــندي

چې د عشق کوي خبري ××× هغه واړه دي منظوري

تر بايه!

د شعر تنظيم او ترتيب

قافيه: عربي نوم دی، چې په لغت کې د يو شي پاي

يا شا ښوولو ته واي، او په اصطلاح کې د شعرد بيت

آخر ته واي، يعنی هغه تورې چې د بيت په پاي کښې

راځي قافيه ده. لکه په دغه لاندني بيت کښې:

علم څه شريف هنر دی ××× چې ميراث د پيغمبر دی

دلته دغه دوه تورې لکه د«ی » او حرکت د «ر» دمخ

۴۲

د توري قافیه ده. او په بله بدله کښې :

ستا له دم سره همدم دی زما روح
بې له تا درهم برهم دی زما روح

دلته په دغه لوړ شعر کښې «ما» او حرکت د مخ د

تورې لکه د «ز» قافیه ده او روح یې ردیف دی، چې په

پښتو کې ورته شاګونی واي .

ردیف : عربي توری او ستاینه ده، چې په لغت کې شاته

درېدل، قطار،په چا پسې تلل اوتابع ته واي. په اصطلاح

کښې د قافيي د علم هغه توریدی، چې وروسته تر

قافيي په وارو تکرار راسي. لکه د رحمان بابا په دغه

شعر کښې :

په ورځ ناست یې بې طلبه × په شپه خوب کړې بې ادبه

دلته په دغه پورته شعر کښې په لومړی مصراع کې

۴۳

«بې» قافیه ده او دویم توری «طلبه» ردیف دی .

ردیف په اصطلاح کښې د علم عروض د علت توري

هم دي . لکه :

«الف»، « واو»،« يي »، دي، چې په شعر کې ئي راولي

لکه «الف» په دغه وینا کښې:

حســاب او کتــاب ـــــــ لکه «ي» په دغه وینا کې

حسیـــب او نصیب ـــــ

په پښتو ژبه کښې بیله د علت له تورو نه نور تورې هم

کېداي سي چې رديف سي. لکه: »گ« تگ او راتگ

تلل او راتلل.

روي : عربي کړه ده، چې په لغت کې دبارانه ډکي وريځي

ته او يا روانو اوبو ته واي.په اصطلاح کې دعلم عروض

دقافيي اصل توری دی، چې قافيه پر هغي خرخي

۴۴

او د قافيي د پاي توری دی، چې وهغې ته د

قصيدې

نسبت ورکول کيري. لکه : «ر » په لر او بر کې. لکه:

«ت» په هست او نيست کې. « ل »په گل او مل کې او

دغسي نور.

تقطيع: عربي مصدر دی، چې خيرلو، ټوټه کولو او

جلاوالي ته واي. په اصطلاح کې د علم عروض د شعر

تجزي ته واي، ياني د شعر اندازه کول او سنجول دي،

چې شعر په اجزاوو سره د علم عروض تجزيه سي.

او هر جز د بل جز سره ياني د خپلو افاعيلو سره

کښېښوول سي وزن د شعر او موزوني او نا موزوني

د شعر څرنگنده شي.

افاعيل: عربي نوم دی، چې د فعل ياني کړني جمع ده.

د فعل ډېرواله افعال دي او افاعيل د جمع جمع ده. په

۴۵

اصطلاح کې دعروض پوهي ارکان، اجزا او اوزان ته

د شعر واي، چې هغه خلور دي. لکه فعلولن، مفاعيلن،

مفاعلتن او فاعلاتن دي . نور اجزا له دغو خلورو څخه

اخستل کيږي، چې تواعيل هم ورته واي .

د پښتو لنډۍ : د پښتو د لنډيودشعر ترتيب تقريبا

داسي دی لکه د قطعي ، خو بدلي ئي يوه يوه ويل

سوې ده او شاعر يې نه دی ځرګند.اغلب دغه لنډۍ د

ښځوله خوا ويل سوي دي . لنډۍ موزون، دګدازه

ډکي، عشقي او حماسه يې بدلي دي . لکه :

خلك دي هرځه هرځه واي
دامي دستور دی مدام سترګي تورمه

باده پر باد مي سلام وايه
پر هغه باد چې د جانان پر لوري ځينه

۴۶

جانانه راسه ديدن وکه
بيابه جهان راپسي غواړئ نه په يمه

ژرامي نه ده په چا ګرمه
خوشي ګروان په اوښکو ولي لنده ومه

د پښتو لنډۍ ترحده ډېري دي .

بحر: عربي نوم دی، چې په لغت کې سمندر ته واي او

جمع يې ابحاردی. په اصطلاح کې د عروض پوهي د

شعر وزن ته هم واي، چې د شعرمقياس، اندازه او

اوزان ياني تاله ښه ئي . د شعر بحور نولس دي .

طويل، مديد، بسيط، وافر، کامل، هزج، رجز، رمل،

منسرج، مضارع، متقضب، مجتث، سريع، جديد،

قريب، خفيف، مشاکل، تقارب يا متقارب، تدارك يا

متدارك دي . پرته له دغه نولس بحورو ځخه ځينو

۴۷

عروض پوهانو یولس بحور نور هم ور زیاد کړي دي .

لکه: عریض، عمیق، کبیر، مذیل، قلیب، حمید، صغیر، اصم، سلیم او حمیم.

بتر: عربي مصدر دی، چې لغوي معنی یې پریکولو، له بیخه ایستلو ته واي.او په اصطلاح کې د علم عروض هغه ته واي، چې د فعولن د جوړښت څخه یو شی حذف شي، یاني لومړی توری له دغه کلمي څخه لري کړي او د لنډیز سبب یې هم له منځه یوسي، چې «عو» پاته سي او نقل په «فع » سره سي ودغه ته ابتر یاني حذف سوي کلمي ته واي .

خزم : عربي مصدردی، چې لغوي مانا یې ملغلري په تار پیلو او د اوښ پوزي ته مهار اچول واي . په اصطلاح کې د علم عروض دشعر په لومړې سر کې

۴۸

ډېروالی ته وي . خو هغه د یوه توري څخه بیا تر

څلور تورو پــوري دي. خودغه دتقطیع په حساب نه راځي . او دغه یوازي او یوازي خاص د عربي شعرونو لپاره دی. په پښتو شعر کې تر یوه توري نه ډېریږي .

نقـــد: عربي مصدر دی، چې په لغت کې جلاکولو ته واي یاني ښه له بدو څخه بېلول او بې عیبه کول دي .

او دشعر او ادب په اصطلاح کښې د یوه شعر یا وینا

او يا نثر د ښه او بد ښېله ول او يا په ګوته کول دي . خزل :- عربي مصدر دی د يو
شي پرېکولو
ته وائ . او په عروض پوهنه کي د
الپ ايسته کېده دمتفاعلن څخه اود
هغه د« تې » درېده (سکون) دی، چې په
مفتعلن واړول سي .
۴۹
مبالغه عربي مصدر دی چې په يوه کار کي زياد و الي ته واي .
د بديع پوهني په اصطلاح سره ديو چا يا ديو شي په ستاينه کي
تر حده ډېر وه واي . تر هغه ځايه چې ناممکنه په نظر رانسي اوکه
ناممکنه په نظر راغی نو «غُلوُ» ياني ښخي تر حد ډېر ته واي .
خوشال واي : مبالغه
د خوشحال سره که کښيني يو څو کاله
دا دغرو ختېک به اوړه شاعران سي

اغراق يو بل ډول د مبالغې دی چې په منځ کي دمبالغې او «غلو»
دی . خوشال واي :
چې په خوب شم ستاله خيال سره خواب کړم
چې ښېدار شم د مخ سوده دي په افتاب کړم

«غُلوُ» ناممکنه مبالغه تر اغراق لا اوښتې .
حميد ماشوخيل واي :
ښېله تا هسي ضعيف يم ګل رخساره
هر حباب باندي که پښه ږدم نه ماتيږي

۵۰

د دو شاعرانو شعرونه يو له بل سره پرتله کول

د رحمان بابا دشعر اوله مصراع او دحميدد شعر دويمه مصرع

پورته بدر را ښکاره شو ښــکته نمـر
آيــــنـــه تـــوره تبی شـــي په جـــوهــر

نمر سپوږمی مي د پالنګ د پاسه رغــړي
سينــــد ته سېــل مـحتاج نه دی د رهبر

په سرو سپينو درو لعلو يې غوږ ډك شي
د طوبا په سيوري ناست يم مخ په نمر

چې دي ووينــم په مخ مي اوښــکي درومـــي

په درياب کښــې اور رالــګي مــقرر

بل مذکور د سـخن ګويو سترګو نه زده
چې مي نه په سر، سرګيږي نه په زر

که رحمان صاحب نظر باله سي ښـــاي
د حــميد د حـيا قـــدر لـــکه غر

۵۱

د حميد ماشوخېل اوله مصرع د رحمان بابادويمه مصرع

تورو زلفو مي خاطرکړو تار په تار
چې غرقاب مي هم ګرېوان دی هم کنار

لکه سـېل چې رژه وي کمـــر د شـګو
لکه اېښی چـــې چــا ګل وي په دســـتار

له خوارۍ د يار په خط زړه ښـــه کومــه
زه خـوړلــی يــم پــه کــټ د زلـــفو مـــار

رهبري په دردو غــم غواړم وصال تــه
ګـڼه خون کله کـــولاي شــي بــيمار

دا دروغ دي چې په وصل کښې ښادي ده
هــغه وايـــه چـې بې کــــوډو وي دلـــدار

تل حـــميد په دا وينا ستا يه مــطربــه
نـــه ورکـــيـږي د رحــمان د زړه غـــبار

۵۲

وېليك (نثر)

د قرېنې څخه چې څرګندېږي وېليك ياني نثر تر شعر

ليکني په ليکنګ کي تر مخ راغلی دی . څرنګه - چې ليکل دود سواو نثر هم رواج وموند نو د خلکو په

ورځني ژوند کښې يو لوي توپير راغی. خو ډېرو خلکو

لیك لوست نسو کولاي .

یو ځو لړ و انسانانو په هره طبقي کښې چې وو

پخپله ژبه یې لیك او لوست کولاي سو، تر هغو چې

کرار کرار لیك او لو ست عام سو.

لیك د انسانانو په ورځني ژوند کښې یو لوي رول لوبه

ولی دی، چې په ایدارو اودفترو کښې داسناد لیکلو،

تاریخ لیکلو، شعر لیکلو او دغسي نورو لیکنو لپاره

زمینه برابره سوه. که څه هم بدله یعنی شعر تر لیك

او لوست ډېر ترمخ ده. خو لومړی په لیك سره نثر
۵۳

لیکل سوی. وروسته تر نثرلیکني شعرلیکنه منځ ته

راغلې ده او د ژبي ادبیات لیکل سوي. په راتلونکي کي

به وګورو، چې پښتو ادیبانو څرنګه پښتونثر لیکلی دی .

دغه په راتلونکي کښې به په دغه کتاب کښې ولولو.

افهام او تفهیم
د پښتو نوی نثر (وېلیك)
انسان یو طبعي عقل لرونکی، خبري کونکی، د زده

کړې قوه لرونکی او د کار اندام لرونکی مخلوق دی .

انسان هر شی وروسته تر خپل زېږېدلــو زده کوې .

دغه د زده کړې قدرت دانسان په فطرت کښې پروت

دی. دلومړي انسانانو لــویه زده کړه خبري، ښکار او

ځان د طبعیت په مقابل کې ساتل وو.

۵۴

خو زه نه غواړم دلته پر لومړې انسان او د ده

پر کړه

وړه خبري وکړم. يوازي دا وايم، چې انسان خرنګه او
په څه ډول بريالی او ځواکمن سو، چې خپل معلومات
وخپل راتلونکو کسانو ته په اسانه توګه ور ورسوي .
که په لنډه توګه وويل شي، دا هغه مهال دی، چې ليك
منځ ته راځي. ږغ لرونکي د(الپ او بې) توري له ډېرو
ډول ډول تحولاتو نه وروسته تقريبا په ديرلس سوه کې
ترمخ تر ميلاد (Brokhaus[2]) منځ ته راغلي دي . دا
هغه مهال وو، چې په کرار کرار ليك او لوست په
نورماله توګه سره د خلکو په منځ کې عموميت پيدا
کوي او افهام او تفهيم په خلکو کښې اسانه کيږي او
دوديږي. چې دا ليکنه خرنګه، چيري، د چا لـخوا او
څرنګه تحول ومووند؟ دلته د دغه بحث موضوع نه ده .
۵۵
خرنګه چې ليك منځ ته راځي د انسان ډېري اړتياوي
آسانه کيږي.د ده معلومات، خبري اطلاعات او تاريخي
سند لرلو زمينه ډېره لويه او پراخه کيږي .
نوځکه انسان ته دوې وسيلي د يوبل دپوهه ولـو زمينه
برا بره وي. لومړی داچې د خبرو کولو زمينه، چې دغه
پخوا لاهم دود وه برابريږي، ياني خبري د ږغ په توګه
د خولې له لياري و غوږ ته رسول وه . دغه ږغ لړو ډېر
تر پنځوس متره پورې رسيږي، ډېر نه دی. دغه خبره
به لاهم د ځينو خلکو په ياد کښې پاته سوه او دځينو

به د ياده و وته . بله وسيله چې انسان د هغې په مرسته
د ډېرو برياليتوبو خاوند سو، هغه د ليك او لوست ياني
د «الپ او بې » منځ ته راتلل وو. د دغو تورو د ليکلو
په مرسته به ډېرو ليري ليري ځايونو ته به معلوماتونه،

۵۶

اطلاعات اوپی غامونه به استول کېده.
او برسېره پر دې ډېر معلومات به په دفترونو کښې
خوندي ساتل کېده. چې دغه اسناد به تل پر واقعيت
ولاړ وو ځکه خبري به د خلکو له ياده وتيلي وي خو
په ليك کښې به هغسي ليکل سوي پرتې وې .
اوسنی انسان هم په دغه دوو وسيلو سره افهام او
تفهيم کوي. لکه : خبري او ليکنه.
الپ : خبره يا وينه په عمومي توګه درې ډولونه لري:
لمړی: وينه د ورځني لمړني اړتيا وو لپاره د يو بل
سره خبري کول، پلورل، پېرودل او خپل ورځني
اړتياوي په عادي مورنۍ ژبه حل کول .
دويم: وينه د علمي موضوعګانو لپاره لکه دمشخصو او معيينو شيانو، ادبي مسايلو، عدلي،
طيبي، مسلکي

۵۷

او دغسي نورو مسأيلو د حل لپاره پكاريږي .

دريم: شعر ويل دي .
ځرنګه چې مخ كښې پر شعر بحث وسو، دلته به يې په لنډه توګه ياده ونه وسي. خبري د انسان طبعي غريزه ده اود هغه فطري ستاينه ده. شعر هم په ځينوانسانا نو كښې يوه طبعي غريزه وي . هغه څوك چې دغه طبعي

صفت لري عادي خبري يې هم شعر ويل وي .دغسي

يو شاعر روانه طبعه د شعر لري . او بل يې كسبي

شاعر دی، چې دغه شعر زده كيږي، تمرين غواړي او

ډېر ادبي كار غواړي او ډېر با تجروبه شاعر ښوونكی

غواړي اوادبي سلسله غواړي.دغه ډول كسبي شاعران

په هر ځائ، او په هر وخت كښې شعر نسي ويلاي .

دغه رنګه شاعران قلم، كاغذ، ارام ځائ غواړي او په

۵۸

ټولنه كښې د ده نازك خيال تحريكېده غواړي .

بيا دی كولاي سي، چې هلته شعر وواي .

ب : ليكنه : ليكنه يو كسبي هنر دی لكه نور هنرونه او

صنعتونه، چې زده كيږي، ليكنه هم زده كيږي. ليكنه د

ادب پوهي يوه لويه او پراخه څانګه ده. ادبي پوهه او

هنر ټول پر ليك او ليكنه ولاړ دی .

هره ژبه ځان ته ځانګړې «الپ اوبې » لري او خاص

ږغونه لري. د دغو تورو له يوځائ كيدو څخه خبره

جوړېږي او د يوي خبري ږغ وركوي . هره ژبه د خپلو

خبرو د ږغونو د اړتیا په کچه توري یاني « الپ اوبې»

لري او په هغه لیکنه کوي .

په پښتو ژبه څلور ډوله لیکني کیږي :

لمړی: وېلیك لیکنه یعني نثر لیکنه .

۵۹

دویم: وړلیکنه یعني نثر مسجــع لیکنه .

دریم: ټوکماري لیکنه یعني طنز لیکنه .

څلرم: سندر لیکنه یعني شعر لیکنه .

وېلیك: د جملو څخه جوړه سوې لیکنه ده، چې مبدء

اوخبرلـري. هره جمله دفعل،فاعل اومفعول لرونکې ده.

د جملې ټول غړي دژبښود له قواعدو سره سم په

خپلو ځایو باندي لیکل کیږي اود لیك نښـي هم پکښـې

مراعات کیږي .دغسي روانې بې قافیي لیك ته نثر واي .

په لیك کښـې نښـې او نښـانې: لکه ټکی یا نقطه (.)،

کامه یا ویرګول(،)،سوالیه (؟)، ندائیه(!)، امریه (!)،

دوه ټکي(:) ، ناخونك („ „) خطك (ــ)، قوسك () ،

ویرګول ترلاندي ټکی (؛) ، په سلو کې علامه (٪) ،

کوږ خط (/) ، ټکي ټکي (.....) که دغه نښـې په لیك

۶۰

کښـې مراعات نسـي په لیك به چندانې

سړی و نه پوهیږي .

نوي وېلیکونه یا نثرونه : لکه د هېوادمل یوه ټوټه نثر:

« پدې دوره کې که ځینوپښـتنو د تجارت، ځمکواو

رموګلو لپاره ئي ښه عوايد تر لاسه کول، مګرنورو په

ډېرو بدو اقتصادي شرايطو کې له فقر او بدبختۍ سره

ژوند کاوه ....»
دلته دنوروليکوالانودنثر ډولونه اوکړنلياري هم
ښوول کيږي . ، خو ترمخ تردي غواړم، چې ښه
ووايم. هر ليکوال په ليکنه کې د ځانه ځپله ځپلواکه

کړنلاره لري . ځيني ليکوالان لنډي جملې او پردۍ

ګړي پخپله ليکنه کښې راولي او ځيني بيا اوږدې

جملې او لږ پردۍ ګړې پخپل نثر کښې راولي .

زه پدې نظريم، هر څومره چې يو ليکوال تر وسه زيار
۶۱

و باسي تر هغه ځايه، چې امکان لري پخپله ژبه ټولي

ګړې وليکي. زما غوښتنه داده، هر څومره چې پخپله

ژبه او د هغي په ګړو ليکنه وسي، هغومره د هغي ژبي

ګړې وده کوي. او و نورو ليکوالانو ته هم ددغو ګړو په

کار وړل آسانه کيږي .

د نورو ليکوالانو ليکنه : لکه دمحمد ولي ځلمي نثرليکنه :

«ابونصرمحمد بن عبدالجبارعتبي پخپل مشهور تاريخ

يمني کې چې په عربي ئي ليکلی دی، په څرګند ډول

واي، چې: «افغان د اوغان تعريب دی » وروسته د

اسلام تر دوري ځينو ليکوالو لکه ابو ريحان محمد بن

احمد بيروني تولد(۳۶۲او وفات ۴۷۰) ابوالقاسم

فردوسي تولد(۳۲۲ او وفات ۴۰۰) محمد حسين کاتب

کنيت يې ابوالفضل بيهقي وفات(۴۷۰) قاضي منهاج

۶۲

سراج جوزجاني اونورودافغان نوم پښتلونترو
کي تکرار راوړی دی.»
د سيد بهادر شاه ظفر کاکا خيل تاريخ نثر ليکنه
دی واي :
«د يوسف زو په علاقه کې د خوشحال خان د قيد په
ورځو کې ډېره بد امني وه. او دا علاقه د شاهي
فوځونو له لاسه ډېره ځپل شوې وه. په دغه وروځو کې
هم ددې علاقې حالات ډېر مغشوش وو.خوشحال خان
پخپل يو نظم کې دې حالاتو ته هم يوه اشاره کړې ده.»
د ډاکتر محمدحسن کاکړ نثر ليکنه :
«زموږ د هېواد د رواني کشالئ د پېچلتيا غټه نښه
داده، چې د محمد داؤدخان د حکومت له نسکورېدو
نه ورسته تر اوسه پورې، چې شلم کال يې دی او په
ملك کې جنګ روان دی. فکر کېده، چې د شوروي د
يرغلګر پوځ له شړلو ورسته او تنظيمي حکومت په
٦٣
ځاي کيدو سره به جنګ ختم شي خو واك غوښتونکو
تنظيمونو جوز جاني ملېشو او نظار شورا په خپلو کې
د جنګ يو نوی دور شروع کړ. »
وړليك يا مسجع نثر
مسجع نثرپه ليکنه کې ځان ته يوه کړنلاره او بيخي
ځان ته يو خانګړی چوکاټ لري. نثر مسجع ، شعر او
نظم نه دی اونثر مسجع ته هم شعرنما نه سو ويلاي .
نثر مسجع د شعر او نثر تر منځ يو مستقله موزنه وينه
ده، چې د دغي ليکني استاذ او مخکښ خواجه عبداله

انصاري يا پيري بازرگان دی .

نثر مسجع يو ډول ليکنه ده، بندونه لري، چې هر بند د

هغه بل بند سره موزن دی . که څه هم قافيه او رديف

نه لري. څرنگه چې موږ ښه او خراپ شعرلرو،دغسي

۶۴

هم په نثر مسجع کې ښه او بد سته .

زه غواړم، چې دلته د پښتو ژبو شاعرانو د

مسجع نثر

يو څو بېلگي د نمونئ په توگه وښيم او يو پاړسي

مسجع نثر چې په پښتو ژباړه سوی هم وښيم .

د ملائخالاك مسجع نثر ليکنه :

«واوری مؤمنانو داخبرگوری په دا رنگ معلو ميږي،

مؤمنان لك ورگډ شي، په بهشت کې پرآسانو به

سواره شي، د هر مؤمن پر سر به تاج وي، چې دنيا

تر پوري هبڅ نه څرگنديږي . هم به حوري فرشتگان

غلمان وي، دده رکاب نيولی د خاکي آدم به هسي

خدمت کيږي. په اول حصار چې ورشي دی د سپين

زرو روغ دی پهنا يې د پنځه سوه کالو لار ويل کيږي. په

صافی کې هسي صاف دی، چې د روغ بهشت بېرون

۶۵

ترې څرگنديږي.» (د پښتونثر اته سوه کاله ۱۹۹ مخ)

د مست مسجع نثرد ده د کتاب سلوك الغزات څخه :

« بیچاره چې دا بیان له سوزه ووي په کوه لك کې زر

څلویښت کلونه د حضرت د هجرت تېر وو د

مهجرو.» (د پښتونثر اته سوه کله ۲۰۲ مخ)

د آخوند احمد مسجع کلام:

« د ښه خداي ثنا به وایم، چې نبیان یې په سړو یو کې

پیدا کړه، ځکه نور مخلوق ئي واړه تر بزرگی‌ئي نه

رسیږي، د دوي سر آدم صفي وو او بیا آخر ئي

محمد قری شي وو، چې دا توغ د شفاعت یې هم په ده

باندي دریږي. » (د پښتونثر اته سوه کاله ۲۰۹ مخ)

د خواجه عبدالله انصاره مسجع نثر ژباړه په پښتو

«الهي! ډېر دي نږدې ښه ئي تر هغه لا نږدې یې، ښه ئي تا لیري
۶۶

خو تر ځان لا نږدې یې، د ځوانمردو په نفسو کي یې
د ذاکرانو په زړوکې ئي .ای ښښتنه! ته هغه یې
څه چې دي پخپله ویلي او څرنګه چي دي ویلي هغه یې .

پاك له شرك او له هر عیب ئي ته، فرمان ورکونکی

د شاهانو ئي ته، ګران او کبریا په لوړ تاج خو ئي ته،

دانړی ستا ده کامل اختیار لرې ته. الهي! نوم ستا

موږ ته روا، محبت ستا موږ ته دوا. پېژندنه ستا زموږ

ساتون، ستا لطف دی زموږ ښکاره غوښتون..

ژبا ړونکی محمد سرور وکیلي د خواجه عبدالله انصاري

مناجات ۱ او ۶م مخ

۶۷

د پښتو په ادب کښې کيسه

قصه يو عربي نوم دی، چې ماناي خبره، حکايت،

داستان او نقل دی. په پښتو کښې ورته کيسه يانکل

واي. کيسې خيالي او يا واقعي وي .

کيسه د پښتو په ادب کښې د اوږدې ليکني او يا لنډې

ليکني له مخه ارزول کيږي . په کيسه کې يوازنی شی

چې په نظر کې نيول کيږي هغه کرکتر يا د کيسې

فيګور دی، چې پردغه کرکتر يا فيګور ټوله کيسه را
څرخي.

څرنګه چې مو مخ کې وويل کيسه کېداي سي، چې

خيالي، انديښنه ئي، واقعي، او يا حقيقي وي .

کيسه کېداي سي، چې منظوم او يا منثور وي .

۶۸

کيسه کيدايسي، چې لنډه او يا اوږده وي .

کيسه کيدايسي، چې تراجيدي او يا کوميك وي .

د کيسې د فيګور مهال او ځائ د فيګور په پيښه پوري

اړه لرې. ټوله د کيسې نوري موضوعګاني د دغه

فيګور پر خوا او شا را څرخي . د سارې يا بېلګي په

توګه : د ادم خان او دورخانۍ کيسه .

دمؤمن جان او شېربنو کيسه .

په عربو کې د ليلا مجنون کيسه .

په پارسي کې د فرهاد شرين کيسه .

په الماني کې د روت کپشن کيسه .

په انګليسي کې د الادن کيسه او دغسي نور ډېر.

کيسه کيداي سي، چې سياسي، عشقي، ټولنيزه بڼه

ولرې . ښه کيسه هغه ده، چې بې پلوه اود ليکوال خپل

۶۹

خيال او انديښنه انځور کړي .

خو پدا کودتاګانو، پاځونونوکې او ډله ايز جنګونو کښې

ځينو ليکوالانو، اديبانو، فرهنګيانو او شاعرانو د ادب

کانون ته غاړه کښې نه ښوده چير ئې مات کړ په

ريکلامونو، ستاين ليکونو، پله ايز ليکونواوستاين ويلوئي

پيل وکړ، چې کيسو خپله طبعي او واقعي بڼه له لاسه

ورکړه او هم دغسي شاعرانو خپله ادبي لياره پرې

ښوده او د شعر او ادب مراعات ونکړ پربله خوا

روان سوه، ياني د ظلم او ستم مداحان سول.دغه ډول

اديبانو د فرهنګ غوره ليار ئي پريښودل مداحان

سول . هغه هم د چا؟ دظالمانو. خو دغه ډول کيسي او

شعرونه ټولنيز ارزښت نه لرې .

دپخوا کيسې عشقي د ميني ډکي کيسې دي او يا د

۷۰

زړه ورتيا او تاريخي کيسې دي .

اوسنۍ کیسې تر ډېره حده د لیکوال په ټولنه کې د ده خپل نوښت دی . دا خبره دلته یوه یادونه ده نیوکه نه ده . کیسه تر ناول ړومبیوالی لري. کیسې له ډېر پخوا نه به په مجلسو کښې کېدي، چې یوه به کیسه یا نکل کاوه نورو به غوږ ورته نیولی وو. دغه نکل دهغو خلکو تلوېزون او سنما وه. اوس د کیسو او ناول کتابونه لیکل کیږي، چې خلك يې په شوق لولي . نکل او رپوټ یو شی وي او یوه مانا لرې . پخوا به خلکو ویل راسه نکل وکه! څه خبره وه؟ یا واي : ده پرون نکل کاوه : احمد له آسه غوزار سو. اوس خلك واي: راپور او یا رپوټ ئي تېر کی او دغسي نور.

۷۱

رپورتاژ یا رپوټ(Reportage) دا یوه فرانسوي ګړه ده، چې مانا يې خبر تېرول، د پېښې خبر ورکول یا ګزارش ته واي. په پښتو کې ورته د پېښې خبرواي . د رپوټ مهال ډېر نه وي تېر سوی، په یوه اونۍ کښې باید خبر تېر سوی وي . اکثرا په دغه مابین کښې د پېښې خبر تېریږي. رپوټ اتیا په سلو کې واقعیت لري. که رپورتر لاس پکښې و وهي، نو يې د خلکو لپاره په زړه پوري کوي. په دغسي پېښو کښې کرکتر پخپله هغه شیان دي، چې واقعه پر پېښه سوې وي، که دغه څو کرکترونه وي او که یو کرکتر وي .

نوول یا ناول(Nauvelle) نوم دی فرانسوي ګړه ده،

مانا یې حکایت، داستان یا نوي خبرو ته واي .

په ناول کې کرکترونه یا فیګورونه ډېر وي او ځایونه او

۷۲

مهالونه ئي هم دغسي پکښې

مختلف وي .

دغه پورته توکي د ناول توپیردی ، د کیسي سر خو بیا هم ناول پخپله یو ډول اوږده کیسه ده . داستان یا کیسه په شعر کي . د ملنګ جان د یوه ځوان کیسه :

یو سړی راته په دې صورت ګویا وو •
چې نیکه قبر ته تللی هغه ځوان وو
د جمعې په شپه دی ولاړی ادیرې ته •
سرتور و درېده د خپل نیکه روضې ته
خپل حاجت ئي سراسر ورته بیان کړ •
په ژړا ژړا ئي ځان ورته ستومان کړ
ډېر مجبور یم مجبوری نه نه خلاصېږم •
څه سبب دی په سبب ئي نه پوهېږم

تر پایه :

متلونه او اصطلاحګاني

د اصطلاح او متل تر منځ توپیر:

متل یوه لنډه مسجع خبره یا شعر

دی . که چیري دغه
متل شعر وي شاعر ئي څرګند وي او که لنډه مسجع
خبره وي، نو ویونکی ئي تر ډېره څرګند نه وي .
متلونه د اولنو فلسفي د مانا ډکي خبري دي، چې په
ټول هېواد کې یې خلك پېژني او په پوهیږي .

۷۳

او پر خپل سم ځائ ویل کیږي . د هېواد په ټولو ښارونو
کې یو ډول په کار ځي . لکه : ګران به دي کړم، نه تر

زویه . بل متل : چې سر وي خولۍ ډېري دي. ــ پور دي

په پور منت دي په ګور. او دغسي نور ډېر. دغسي

متلونه د هېواد په ګوټ ګوټ کې دود لري او یو ډول

ویل کیږي .

اصطلاح : اصطلاح هغه خبره ده، چې په یوه کلې یا یوه

ښار کښې رواج ولري، برخلاف د متل چې په ټولو

ځايو کښې د يوه هېواد نه استعماليږي .

د بيلګي په توګه د کابل اصطلاح : واي : کابل دي بې

زرو وي خو نه بې واوري . « کابل بی زر باشد نه بی

برف ». دغه دوديزه خبره يوازي په کابل کې اصطلاح

ده. يا واي: «الو به از پلو.» يعني د کابل په ژمي کې

۷۴

تود کور تر پلو ښه دی . يا داچې

واي:« خبری سر

چوك». مانا دا د چارسو د سر خبره ده، څه واقيعت

نه لري. يا په کندهار کې واي :

« د اينځر ګل ئي. » مانا دا چې نه ښکارې. او يا په کابل کې دا خبره هم ډېره دود ده، چې وائي:

«ديگی شريکي را در چارسو بشکن.» دغه اصطلاح

ډېره د متل خوالري . ولي د دغي خبري په مقابل کې

متل هم سته، چې وائي: « شريکي خر شرموښان ئي

ځيري ». پاي !

اخځونه یا اخستنځي

د کتاب نوم ــ مؤلف یا لیکونکی ــ خپروونکی ــ دچاپ ځائ او کال

پټه خزانه محمدهوتك بن داؤد امام الدین ساپی ۱۹۹۵ع
در او مرجان عبدالحمید دیوان ډاکټرسیدانورالحق یونیورسټي بګ اجنسي
کلیات خوشحال خان خټك شیر شاه ترخوي عظیم پیلشیك هاوس ۱۹۸۵ع
رحمان بابا دیوان رحمان بابا پښتوټولنه دولتي مطبعه ۱۳۵۶ هـ ش
فرهنګ عمید حسن عمید حسن عمید مؤسیسه انتشارات امیرکبیر ۱۳۶۳
د الفت خبري ګل پاچا الفت ډاکټر عبدالرحمن الفت المان ۱۳۶۷ هـ ش
د پښتو نثر اته سوه کاله زلمی هیواد مل یونیورسیټي لاهور ۱۳۷۴ هـ
پښتانه د تاریخ په رڼا کې سید بهادر شاه ظفرکاکاخیل پیښوریونیورسیټي کراچي
افغان ملت اخباردموضوع لیکونکی محمدحسن کاکړ دګوندله خوا ۱۳۷۲
د خواجه عبدالله انصاردمناجات ژباړه محمدسرورکیلي ساپي څیړنې مرك ۱۳۸۰
دافغانستان او د روسي د سیاسي روابطو لنډه تاریخچه (۱۱۰۴ ــ ۱۳۷۱ هـ ش)
لیکونکی محمد ولي ځلمی د صحاف نشراتي مؤسیسه کراچي ۱۳۷۴ هـ ش

د ليکوال لنډه پېژندنه :

ښاغلي محمد سرور وکيلي باکلوريا دوره له کابل ميخانيکي لېسې، انيجنيري او ماستري يې په روزنپوهنه کي په المان کي اخستې ده او د ۱۹۸۲ ز کال نه تر اوسه پوري له خپلي کورنۍ سره په المان کښي ژوند تېروي .

د ښاغلي محمد سرور وکيلي په دې وروستيو کلونو کي څو بېلابېل کتابونه ليکلي دي :

۱ : - پښتوبديع او بيان ، ۲ : - پښتو ژبښود (ګرامر) ، ۳: - پښتو ګړ ښود (غياث الغت) ، ۴ : - انتګرل او درنسيال حساب ، ۵ : - د جامداتو ميخانيک ، ۶ :- د خواجه عبدالله انصار مناجات له پاړسي نه په پښتومسجع نثر ژباړه ۷ :- ليکدود او ليکښود کړنلاره او سمه ليکنه دغه پورتني کتابونه ځيني په پيښور کي او ځيني په کابل کي چاپ سوي دي .

يادونه : د ښاغلي محمد سرور وکيلي دو کتابونو لکه بديع او بيان او پښتو ژبښود دانترناسيونال افغاني ژورنالستانو لخوا په سويس کي جايزه وړې ده .

د ښاغلي محمد سرور وکيلي ناچاپ کتابونه چي چاپ ته تيار دي :

۱:- اسلامي روزنه اوپوهنه (په پښتو او الماني ژبو)، ۲:- د پښتو الپ او بې کتاب ، ۳:- پښتو متلونه ، ۴ :- د رياضي ۲۵۰ د طريقې سره حل سوي سوالونه ، ۵:- زما دشعرونو ټولګه ، ۶:- روزنپوهنه ، ۷:- د محمد رسول الله (ص) لنډه ژوند پېښنه بديع او بيان د کلاسيک ياني د مقفه شعر پوهنه ده .د هر ډول شعر بيان له عروضوله مخي کوي .

پای

لر او بر افغانستان
www.larawbar.com